

12. Abdu-Raheem, B. O. Effects of instructional materials on secondary schools students' academic achievement in social studies in Ekiti State, Nigeria. *World Journal of Education*, 2016, 6(1), 32-39. ISSN1925-0746 (Print) ISSN 1925-0754(Online). <http://dx.doi.org/10.5430/wje.v6n1p32> (IF: 3.35)
13. BAKIĆ-TOMIĆ, L., DVORSKI, J., KIRINIĆ, A. Elements of Teacher Communication Competence: An Examination of Skills and Knowledge to Communicate. *International Journal of Research in Education and Science (IJRES)*, 2015, 1(2), 157-166. ISSN: 2148-9955 <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1105191.pdf> (IF:1.42)
14. HAWLEY, P.H. Social dominance and prosocial and coercive strategies of resource control in preschoolers. *International Journal of Behavioral Development*, 2002, 26(2),167-176. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1080/01650250042000726> (IF: 1.826)
15. MCCROSKEY, J. C., & MCCROSKEY, L. L. Self-report as an approach to measuring communication competence. *Communication Research Reports*, 1988, 5(2), 108–113. ISSN: 1746-4099 <https://doi.org/10.1080/08824098809359810> (IF: 0,810)
16. OKOLI, A. C. Relating Communication Competence to Teaching Effectiveness: Implication for Teacher Education. *Journal of Education and Practice*. 2017, 8 (3), p.150-154. ISSN 2222-1735 (Paper) ISSN 2222-288X (Online). <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1131529.pdf> (IF: 7.15)

MODALITĂȚI DE STIMULARE A CREATIVITĂȚII PREȘCOLARILOR

Daniela STOLERU, prof. învă. preșcolar,
Școala Gimnazială Nr.1 Turhianu, Bacău, România

Summary. *Creative learning is a requirement imposed by the evolution of society which needs well-trained people in all fields, and the inclusion of the individual in the contemporary world it must be conscious, responsible and creative. The role of the educator is to create an adequate framework to stimulate creativity in pupils. Finding the most effective creative learning strategies prepares the current pupils and the future young man of tomorrow for the future complex activity. Understanding the nature of general factors of creativity has double practical value for actions to stimulate creative potential: first, factors indicate what the nature of specific nature demands should be in creative training, and secondly, it reveals the main strategic directions in the actions of educating creativity, both for teachers and, especially, for pupils.*

Keywords: *creativity, factors, strategies, stimulation.*

Stimularea creativității este un demers socio-educational complex ce cuprinde simultan fenomene de activizare (incitare și susținere), antrenare, cultivare și dezvoltare a potențialului creator. Trebuie, însă, precizat faptul că premisele naturale, dispoziționale oferă o bază mult mai largă pentru dezvoltarea creativității decât este ea realizată în activitățile instructiv-educative în care sunt antrenați cadrele didactice și elevii. În acest sens, ca scop practic este necesar să avem în vedere întregul sistem al condițiilor sau factorilor favorizanți afirmării și dezvoltării creativității, respectiv:

- *factori structurali*, interiori creativității (inteligență, motivație intrinsecă, interes cognitiv și științific, curiozitate epistemică, atitudini creative, gândire divergentă, tenacitate și perseverență etc.);
- *factori de climat general*, socio-culturali în dezvoltarea și afirmarea personalității elevilor (mediul social și cultural, contextul familial, economic etc.);
- *factori de ambianță psihosocială*, de climat psihoeducational (relații interpersonale, valori și modele social-umane, relațiile dintre profesor-elev, stilul de conducere și tactul pedagogic etc.).

Aceștia sunt factori stimulativi pentru dezvoltarea și afirmarea creativității. De asemenea, este necesară utilizarea adecvată a diferitelor metode și procedee specifice de stimulare și antrenare a creativității individuale și de grup. În sistemul metodelor și tehnicilor de stimulare a creativității s-au impus, îndeosebi, *brainstormingul*, *sinectica*, *Metoda 6-3-5*, *Philips 6-6*, *discuția panel*.

Metoda brainstorming-ului sau metoda „asaltului de idei”, a lui Alex Osborn, presupune principiul amânării evaluării critice a ideilor noi, asigurarea și menținerea unei atmosfere propice producerii „în asalt” a cât mai multor idei originale, neobișnuite. Grupul și animatorul grupului fiind special pregătiți pentru a promova un climat deschis, încurajator, stimulativ pentru producerea a cât mai multor idei.

În acest sens, se fac următoarele recomandări privind activitatea grupului de brainstorming: evitarea oricărei critici în emiterea ideilor noi; acceptarea oricăror idei (chiar fanteziste) prin eliberarea de frânele posibile ale autocontrolului inhibitiv sau ale evaluării care poate bloca ritmul căutărilor noi; extinderea cât mai mare a numărului de idei pentru a amplifica astfel șansele de apariție a soluțiilor noi și valoroase; valorificarea constructivă (novatoare) a ideilor altora prin reformularea și combinarea originală a lor, pentru sporirea disponibilității creatoare a grupului [1, p.65].

După desfășurarea ședinței, ideile, care au fost consemnate cu fidelitate, se supun unei analize critice în vederea găsirii soluției adecvate la problema pusă. Strategiile „asaltului de idei” pot fi adaptate cu prudență în anumite forme de desfășurare creativă a activităților instructiv-educative școlare.

Sinectica, promovată de G.W. Gordon, presupune ca strategie dominantă asigurarea premiselor favorizante generării de idei și produse noi, pe baza unor tehnici similare „asaltului de idei”, dar și prin utilizarea mai amplă a analogiilor (personale, directe, simbolice și fantastice), a metaforelor, a reuniunii unor elemente diferite și aparent irelevante. Un procedeu specific sinecticii este și acela de a sugera subiecților căile posibile de transformare a necunoscutului, neobișnuitului în familiar și invers, detașarea relativă de familiar și considerarea sa ca ceva „străin”, pentru o mai eficace perspectivă de abordare novatoare [3, p. 64-65].

Metoda 6-3-5. Este vorba de împărțirea unei adunări în grupuri de 6 persoane, în care fiecare propune 3 idei într-un timp maxim de 5 minute. Primul grup discută problema și, pe o fișă, sunt trecute trei idei, fiecare fiind capul unei coloane ce se va completa de către celelalte grupuri. După 5 minute, fișa este trecută unui alt grup care adaugă alte trei idei în coloane, sub celelalte. Procedeu se oprește când fiecare fișă a trecut pe la toate grupurile. Conducătorul strânge foile, le citește în fața tuturor și se discută pentru a se hotărâ care din propuneri să fie însușită.

Philips 6-6. Este tot o metodă menită să consulte un număr mare de persoane (30 până la 60). Această mulțime se grupează în câte 6 persoane, urmând a discuta problema timp de 6 minute. Mai întâi, animatorul explică metoda și avantajul ei, apoi expune problema. Se urmărește ca grupurile să fie cât mai eterogene. Fiecare își alege un conducător și se discută timp de 6 minute. La urmă fiecare grup își anunță părerea. Urmează o discuție generală, după care se trage concluzia.

Discuția panel. Termenul panel înseamnă în engleză „jurați”. Și în acest caz e vorba de participarea unor colectivități mai mari. Discuția propriu-zisă se desfășoară într-un grup restrâns („jurații”), format din persoane competente în domeniul respectiv. Ceilalți ascultă în tăcere ceea ce se discută. Aceștia pot interveni prin bilețele trimise „juraților”. Uneori bilețelele sunt de hârtie colorată: cele albastre conțin întrebări, cele albe- sugestii, cele roșii – păreri personale. Mesajele sunt primite de unul din membrii participanți la dezbateri, care introduce în discuție conținutul unui bilețel atunci când se ivește un moment prielnic. Discuția e condusă de un „animator”. La urmă, persoanele din sală pot interveni și în mod direct, prin viu grai. În încheiere, animatorul face o sinteză și trage concluzii [1, p. 168].

Pe lângă metodele și tehnicile menționate anterior, este utilă valorificarea în activitatea instructiv-educativă a condițiilor și principiilor învățării de tip creativ, care stimulează creativitatea privind [3, p. 66]:

- ✓ asigurarea în activitățile instructiv-educative a ponderii unor tipuri de solicitări care angajează permanent demersuri de ordin constructiv, de elaborare creativă, situații problematice de tip divergent ;
- ✓ menținerea climatului favorabil și atmosferei psihosociale optime care să angajeze, să stimuleze independența și spontaneitatea creatoare a elevilor. Această ambianță relațională înseamnă: tratarea cu respect a întrebărilor sau problemelor formulate de elevi, a ideilor sau opiniilor acestora, caracterizate prin inventivitate, imaginație, originalitate și valoare; acordarea libertății și a condițiilor necesare (materiale și spirituale) de către profesori pentru ca elevii să se poată ocupa de rezolvarea creativă a unor probleme formulate de ei sau de profesor; introducerea în sistemul criteriilor de evaluare și a unor indicatori creativi pentru realizările deosebite caracterizate prin originalitate, elaborare novatoare, valoare socială a produselor, ideilor și soluțiilor formulate etc. ;
- ✓ tipul de îndrumare sau dirijare optimă din partea educatorului este cel specific învățării prin problematizare în context creativ, care trebuie să lase câmp liber de manifestare independenței de gândire și acțiune a elevului ;
- ✓ modul de tratare, de înțelegere și abordare a elevilor care manifestă anumite eforturi, disponibilități sau realizări creative prin apreciere, recunoaștere, încurajare promovare etc. ;
- ✓ angajarea elevilor în activități curente de tip creativ analoage activităților din domeniul științei, tehnicii, producției și social-organizațional, în cadrul cercurilor științifice, lecțiilor, activităților didactice, practice.

Dintre *procedeele* de stimulare și/sau dezvoltare a creativității la elevi, dar și la cadrele didactice, în consens cu Torrance, Lowenfeld etc., amintim [3, pag. 67-68] :

- antrenarea capacității de elaborare verbal-expresivă, comunicațională în cadrul diverselor activități (compuneri, povestiri, descrieri, analize și sinteze operaționale etc.);
- interpretarea independentă a unor texte și imagini prin solicitarea de a le acorda cât mai multe titluri posibile;
- elaborarea independentă a unor compoziții, soluții, rezolvări, pornind de la diverse modalități de ordonare și structurare logică posibilă a unor materiale, date, imagini, simboluri etc.;
- analiza critică și interpretarea obiectivă a lucrărilor independent realizate de elevi sau cadre didactice;
- organizarea și desfășurarea diferitelor jocuri didactice sau activități constructive care să antreneze și să dezvolte gândirea creatoare, divergentă, imaginația creatoare, interesul cognitiv;
- analiza modalităților posibile de îmbunătățire a conținutului diferitelor obiecte de învățământ, enumerarea consecințelor multiple a unor fenomene (fizice, chimice, sociale etc.) și a soluțiilor corespunzătoare (diverse și eficiente) la diferite probleme de tip divergent, ce sunt /trebuie formulate la diferite tipuri de activități școlare;
- utilizarea unor procedee variate de activizare a capacităților și atitudinilor creatoare în plan verbal (comunicațional, expresiv), cognitiv (intelectual) și motivațional-atitudinal prin solicitări diverse și problematice de genul: alcătuirea de cuvinte, propoziții, enunțuri multiple plecând de la anumite unități lingvistice (semiotice-semantice); solicitări de a continua anumite începuturi de propoziții, fraze sau povestiri; găsirea a cât mai multe căi

și soluții la diferite probleme formulate de ei sau de profesor; formarea sistemului de noțiuni științifice, de concepte și operații logice adecvate conținutului informațional; dezvoltarea interesului cognitiv-epistemic și a atitudinilor creative, critice, divergente, antirutinieri etc.;

- pentru cultivarea fluidității verbale și de asociere elevii pot fi solicitați să răspundă prin cât mai multe cuvinte, plecând de la un cuvânt-inductor dat, sau să enumere cât mai multe obiecte care aparțin unor anumite clase etc.;
- probele diagnostice de creativitate pot fi transformate și adaptate ca mijloace sau modele de antrenament creativ (probe de fluiditate, flexibilitate, originalitate, de elaborare, prin așa numitele „teste ale utilizărilor” sau „testele consecințelor”).

În afara activităților desfășurate în clasă, cele extradidactice și extrașcolare au ample funcții stimulative, formative pentru creativitatea elevilor și educatorilor. Amplificarea participării efective a elevilor la activitățile productive, creatoare din cadrul cercurilor științifice, tehnice și practico-aplicative, în colective de cercetare și creație este o cale principală în dezvoltarea creativității. Concursurile de creație artistice, culturale, taberele școlare de creație, grupurile creative de cercetare mixte de profesori și elevi sunt alte forme importante de stimulare și educare a creativității.

Potențialul creativ al elevilor și cadrelor didactice este influențat de contextul social-cultural în care ei activează și se dezvoltă, de climatul general-educățonal al colectivului din care fac parte. Prin problematizare, cercetare și descoperire, prin metode participativ-actieve de antrenare, evaluare și stimulare a elevilor se creează cadrul adecvat, condițiile optime dezvoltării creativității acestora, conform cerințelor actuale ale științei, progresului tehnic, ale exigențelor învățământului modern și cercetării științifice.

Evident, un mare rol în acest sens îl are personalitatea creativă a educatorilor de a concepe și practica original diferite strategii de antrenare a creativității elevilor prin utilizarea unor metode moderne specifice învățământului formativ, ca: euristica, descoperirea, problematizarea, procedeele imaginativ-creatoare ale lui A. Osborn, rezolvarea și punerea de probleme etc. Educarea și dezvoltarea creativității este un proces continuu ce trebuie realizat pe tot parcursul școlii, având în vedere toți factorii cognitivi, caracteriali și sociali [2, p.89].

Delimitări conceptual. Creativitatea, prin esența ei, este o valoare social-umană și educațională de bază. În literatura de specialitate, termenul de creativitate este explicat ca reprezentând un produs, un proces sau o dimensiune a personalității. Pentru definirea creativității vom avea în vedere următoarele aspecte: aspectul atitudinal și cel motivațional, atitudinal-valoric, afectiv, psihosocial. Urmărind aceste aspecte, putem defini creativitatea ca fiind un ansamblu unitar al factorilor subiectivi și obiectivi care duc la realizarea unui produs original, de valoare pentru societate. De asemenea, creativitatea se referă la găsirea unor idei, soluții, metode, care, chiar dacă nu sunt absolut noi pentru societate, au fost obținute prin efort independent al individului.

O altă definiție a creativității ar putea fi cea de disponibilitate complexă și generală a personalității aflate în interacțiune cu sine și cu mediul în care trăiește, pentru producerea noului. Sub acest aspect, creativitatea cuprinde mai multe procese, stări și aptitudini care susțin obținerea unor produse noi și valoroase pentru individ și societate. Creativitatea, privită din toate ipostazele sale, presupune procesul de elaborare de noi soluții, noi semnificații, generarea de noi combinații și restructurări în sfera cunoașterii și acțiunii umane. Din perspectiva desfășurării

sale, creativitatea este caracterizată ca pe un proces în care individul resimte unele lacune din diverse zone ale experienței sale și le depășește prin formularea de noi idei și ipoteze. Termenul de creativitate datează din 1937, aparținând lui G.W. Allport și avea la bază mai multe sinonime, precum: inteligența fluidă, gândire direcționată creatoare, imaginație constructivă, gândire aventuroasă.

Putem remarca faptul că psihologia contemporană acceptă că a fi creativ presupune a produce ceva nou, original și adecvat realității. Creativ este, astfel, cel care se caracterizează prin originalitate și expresivitate, este imaginativ, inovativ, generativ, deschide noi drumuri. După unii autori, creativitatea reprezintă aptitudinea sau capacitatea de a veni cu produse noi și valoroase, în timp ce după alți autori, creativitatea constituie un proces prin care se realizează un produs nou. De asemenea, sunt autori care privesc creativitatea ca posibilitate de rezolvare de noi probleme, dar pentru cei mai mulți, ea implică realizarea unui produs nou și valoros pentru societate [5, p. 17].

În studiile sale, M. Roco (2004) a definit creativitatea ca fiind „o formațiune psihică deosebit de complexă”, caracterizată prin mai multe sensuri: „productivitate, utilitate, eficiență, valoare, ingeniozitate, noutate, originalitate”, calități absolut necesare, dar insuficiente în definirea creativității. Din această perspectivă, termenii prezentați pot fi descriși după cum urmează: productivitatea, reprezentând numărul mare de idei, produse materiale sau mintale, utilitatea face referire la caracterul produselor de a fi folosite, eficiența are în vedere caracterul economic și avantajele utilizării rezultatelor creativității. Valoarea face referire la însemnătatea din punct de vedere teoretic sau practic a produselor creativității, recunoașterea și respectarea acestora la nivel social, ingeniozitatea presupune eficacitatea și eleganța metodelor de rezolvare, noutatea subliniază distanța în timp a ideilor, lucrărilor, iar originalitatea semnifică raritatea, unicitatea acestora [4, p. 17].

Pentru a înțelege mai bine dimensiunile creativității, termenul trebuie abordat din mai multe perspective: creativitatea ca proces, ca produs, ca personalitate creatoare, ca potențial creativ. Privind creativitatea ca pe un proces creativ, ca pe o acțiune superioară specifică omului, G. Wallas (1926), distingea patru etape ale actului de creație: pregătirea, incubația, iluminarea, elaborarea și verificarea. Pregătirea este etapa care presupune colectarea informațiilor necesare actului creativ și debutează cu prezența motivației. Motivația are rolul de a susține impulsul creator pe tot parcursul procesului. Această etapă cuprinde: definirea problemei, adunarea materialelor necesare, munca reală de creație. Cea de-a doua etapă, incubația, constă în activarea proceselor, trăirilor afectiv-emoționale prin raportare permanentă la problema inițială, de bază și printr-o stare de tensiune, căutare. Etapa de iluminare, de inspirație, presupune integrarea conștientă a combinațiilor, a variabilelor precum și apariția bruscă a soluției, a ideii. A patra etapă, elaborarea și verificarea, necesită perseverență, ingeniozitate și meiculozitate pentru a finaliza cu bine actul creativ. Această etapă este marcată de producerea unei soluții provizorii, urmată de confruntarea produsului cu realitatea.

Din perspectiva creativității ca produs exprimat material sau spiritual, sunt urmărite două aspecte ale acestuia: originalitatea și utilitatea socială. Originalitatea produsului creator prezintă dimensiunile caracteristicilor de noutate, unicitate, în timp ce utilitatea socială se măsoară prin gradul în care produsul respectiv răspunde unei nevoi practice, de relevanță. Creativitatea, privită din perspectiva personalității, dobândește sensul de potențial creativ, de cumul al unor însușiri sau factori psihologici ai unei posibile performanțe creatoare. Printre trăsăturile de personalitate

asociate des cu capacitatea creativă, sunt: gândire abstractă, gândire flexibilă, fluența ideatică, sensibilitatea la probleme, inteligență superioară, spirit de observație ridicat, curiozitate, încredere în sine, asumarea scopurilor îndepărtate și autoimpuse, perseverență, independență în gândire, nevoia permanentă de a realiza ceva.

Condițiile creării unui mediu creativ în grădiniță. Alături de familie, școala constituie veriga inițială a educației permanente a individului. Pentru ca relația școală-familie să fie eficientă, trebuie să se realizeze în ambele sensuri: preocuparea învățătorului de a cunoaște mediul familial al copilului și natura. Prin dezvoltarea unei colaborări de succes cu familia, educatorul facilitează înțelegerea și sensibilitatea părinților față de nevoile copilului pentru promovarea reușitei integrării în ciclul primar a viitorului școlar și, mai târziu, în viața socială. Toate studiile realizate care au ca obiectiv investigarea colaborării dintre grădiniță și familie indică faptul că implicarea părinților în activitățile școlare are o importanță majoră în optimizarea procesului educativ. Copiii care sunt ajutați, sprijiniți de părinți, care au în familie atitudini pro-școală adecvate obțin performanțe școlare ridicate și au un grad de aspirație ridicat față de nivelul de școlarizare pe care doresc să-l atingă. Conform unui studiu efectuat pe 200 școli din Marea Britanie (Claff, 2007), s-a constatat faptul că implicarea familiei a avut un impact pozitiv asupra rezultatelor la învățatură ale elevilor, asupra frecvenței și asupra comportamentului lor. Procesul educațional și cel de învățare s-au îmbunătățit, deoarece școala a început să fie considerată mai mult ca un centru și nu doar un loc în care elevii își însușesc cunoștințe noi. Cercetările demonstrează și faptul că succesul elevilor devine vizibil dacă există mai multe oportunități ca părinții să participe la activitățile școlare. Atitudinea familiei față de școală se transferă și copiilor și devine măsurabilă prin interesul manifestat față de activitățile școlii, față de teme, față de rezultatele evaluării, față de aprecierile cadrelor didactice. Implicarea părinților în activitățile organizate de școală creează deschiderea de oportunități de participare a familiei la viața comunității. Relațiile adecvate și comunicarea optimă cu părinții, precum și implicarea acestora în diverse activități din școală, îmbunătățesc atitudinea lor față de instituție, astfel încât vor fi încurajați să participe și mai mult la activitățile organizate de școală, să realizeze o interacțiune și mai bună cu copiii lor, ceea ce va conduce la eficientizarea procesului educativ. Reușita parteneriatului școală-familie este asigurată de toți actorii educaționali implicați în procesul de colaborare: cadre didactice, părinți, mediator școlar, consilieri școlari etc. [5, p.78].

Cadrul didactic este conștient de rolul său de educator al elevilor și îndrumător al părinților, dar și coordonator al relațiilor cu agenții educativi din cadrul parteneriatelor educaționale inițiate. Prin utilizarea unor diverse strategii pedagogice, inclusiv cele de optimizare a PE, învățătorii, aduc și mențin părinții în școală, îi implică în activități educative, pentru a demonstra că familia este la fel de importantă în educația elevului precum instituția de învățământ. Pentru asigurarea calității parteneriatului educațional, cadrul didactic are misiunea de a implica părinții și agenții comunitari într-o activitate partenerială permanentă, cum ar fi colaborarea multiaspectuală de durată cu familia /actorii educativi.

Cadrele didactice din învățământul preșcolar proiectează activitățile de colaborare cu părinții pe baza unor reguli: studiază copiii și familiile acestora prin examinarea dosarelor personale ale elevilor, fișelor de caracterizare psihopedagogică, realizate în instituțiile preșcolare, întocmește baze de date despre copii, părinți sau tutori; organizează colectivul de părinți alege consiliul de părinți, selectează părinții disponibili de a participa la viața clasei/ școlii,

repartizează responsabilitățile în conformitate cu interesele și posibilitățile acestora; stabilește un program de activități cu părinții, propune teme pentru discuții, proiectează întâlnirile individuale și colective, ședințele cu părinții, consultațiile, mesele rotunde, lectoratele, atelierile etc.; contactează agenții educativi și stabilește tematica întâlnirilor colective cu părinții, locul desfășurării ședințelor, invită specialiștii care vor participa la diverse activități; pregătește și desfășoară adunările din cadrul școlii pentru părinți, invită specialiști din diverse domenii, antrenează părinții, îi învață cum să-și creeze un portofoliu al familiei, le oferă sfaturi privind educația copiilor și comunicarea cu ei; menține permanent relații cu părinții prin convorbiri telefonice, vizite la domiciliu, întâlniri programate, invitații la școală etc.; inițiază și dirijează programul de lucru cu părinții și elevii, elaborează comunicări, selectează materiale pentru portofoliul familiei, completează buletinul informativ pentru părinți, stabilește orarul ședințelor cu părinții etc.; invită părinții și alți actori educativi la lecții, la activitățile extracurriculare; organizează lectorate pentru părinți și elevi în biblioteca școlară /comunitară; participă, împreună cu copiii și părinții, la teatru, la cinema etc.

Colaborarea școlii cu părinții permite educatoarei să realizeze obiectivele care vizează diferențierea și individualizarea instruirii, de realizarea unei educații de calitate, iar părintelui i se oferă posibilitatea de a-și cunoaște copilul integrat într-un colectiv, de a contribui esențial la formarea și dezvoltarea lui. Prin urmare, pentru asigurarea calității parteneriatului educațional, cadrul didactic are misiunea de a implica părinții și agenții comunitari într-o activitate partenerială permanentă, cum ar fi colaborarea multiaspectuală de durată cu familia. Poziția ambelor instituții trebuie să fie una axată pe parteneriat, colaborare și sprijin reciproc în acțiunile orientate la formarea personalității preșcolarului.

BIBLIOGRAFIE

1. COSMOVICI, A. Psihologie generală, Iași: Editura Polirom, 1996.
2. CLAFF, G. Parteneriatul școală – familie. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2007.
3. DUMITRIU, Gh., DUMITRIU, C. Psihopedagogie. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2004.
4. ROCO, M. Creativitate și inteligență emoțională. Iași: Polirom, 2004.
5. ROȘCA, A. Creativitatea generală și specifică. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981.